

DIAGNÓZA JAKO UMĚLECKÉ GESTO

Markéta Dulavová, Kamila Boháčová

Príspevek *Diagnóza jako umělecké gesto* vznikl na základě dialogu. Po třech letech praxe obou autorek se objevila potřeba podívat se na jisté problémy, témata, s kterými se setkávají při práci s klienty v rámci teatroterapie.¹ Otázky a následné odpovědi směřují k profesnímu i osobnostnímu růstu. Autorky jsou toho názoru, že je důležité se těmito otázkami zabývat, posouvat je a následně se jim vymezovat.

Príspevek se opírá o vlastní zkušenosti obou autorek, které získaly při práci s klienty v Terapeutické komunitě a v profesionálním komunitním divadle Divadlo z Pasáže. Obě instituce vycházejí z procedurálně rozdílných filosofii, obě pracují s rozdílnou klientelou – diagnózou. Tou první jsou lidé se závislostí na nealkoholových látkách, tou druhou lidé s mentálním postižením. Príspevek je zachován ve formě dialogu.

Z jakého důvodu vznikl příspěvek?

K. B. – *Na základě své praxe jsem si začala klást jisté otázky, na které hledám odpovědi. Jsem si vědoma toho, že odpovědi mi dávají zase otázky a to je to, co mě baví, co patří do mého profesního i osobnostního růstu. Jako stěžejní téma pak mám čemu nebo komu vlastně diváci po představení vzniklé v rámci teatroterapie dávají zpětnou vazbu a jakou roli zde hraje diagnóza.*

M. D. – *Prvotní myšlenka o příspěvku vznikla z naléhavé potřeby zamyslet se nad prací, kterou se zabývám. Časem a praxí, sbíráním zkušeností se právě nyní dostávám k otázkám, které se stávají neoddělitelnou součástí mé práce. Po mnoha podnětných dialogích s Kamilou mi vyvstávají otázky, na které hledám odpovědi. Ptám se na to, čím může být pro diváka umělecký zážitek „S diagnózou“ jiný, oproti zážitku „Bez diagnózy“ a co ho vede k potlesku.*

¹ „Teatroterapie patří mezi tzv. expresivní terapie. Základem metod teatroterapie je od samého začátku směřování k divadelnímu tvaru, k představení, jeho interpretaci před diváky. Základním cílem této disciplíny je léčba-terapie, která se uskutečňuje procesem přípravy a následnou prezentací divadelního představení.“ In: Polínek, M., Teatroterapie in Müller, O., Terapie ve speciální pedagogice: teorie a metodika. Olomouc: UP, 2005, s. 137-139

Na co odkazuje název příspěvku?

M. D. – *Podle mého názoru se diagnóza vyznačuje svou odlišností. Na diagnóze je vždy něco zvláštního, hezkého, škaredého, fascinujícího nebo nepěkného na pohled. A v každém bodě oné odlišnosti je kus uměleckého. Prvek, moment, gesto, pohyb, zvuk, který lze rozvinout a divadelními prostředky převést do divadelní metafory. Je to tvořivá práce nejen režiséra a aktérů, ale i celého uměleckého týmu. Mé zkušenosti vycházejí především z tvorby Divadla z Pasáže. Zde se lidé s diagnózou snaží komunikovat s diváky skrz divadlo, snaží se jim přiblížit svůj svět prostředky, kterým můžeme porozumět všichni. Snaží se přenést příběh, emoci, dotknout se diváka a získat zpětný dotek. Snaží se o rozhovor mezi jevištěm a hledištěm. Tady jsou ale také nástrahy. Může se stát, aniž by to bylo záměrem, že představení svým provedením nezáměrně, ale o to výrazněji umocní diagnózu. Se všemi jejími nedostatky. V té chvíli já, jako divák nerozumím světu, který se odehrává na jevišti. Diagnóza je mi cizí a nevidím cesty, jak bych se mohla přiblížit. Co to způsobuje je otázkou. Asi je pro to více důvodů. Ale jeden velmi důležitý je podle mě v nedostatečném důrazu na kumšt. Na estetiku uměleckého provedení, na neznalost zákonitostí a principů, které jsou na první pohled nepatrné, ale velmi důležité. Podle mého názoru divadelní představení nejde jen tak lehce „vymáčknout“ jen z diagnózy a talentu protagonistů bez uměleckého vedení.*

K. B. – *Název odkazuje na myšlenku, co se stane, když z představení, které vzniklo v rámci teatroterapie, zmizí z funkčního hlediska umělecký aspekt. Domnívám se, že pokud vypustíme tento aspekt, tak samotné představení umocní diagnózu, respektive handicap, který má člověk s danou diagnózou. Musím podotknout, že ono umocnění není záměrné ze strany tvůrců. Pro mě diagnóza nemůže být sama o sobě uměleckým gestem. Je třeba si dávat pozor v jakém kontextu se o diagnóze hovoří. Mám pocit, že občas vznikají divadelní představení, kdy si tvůrci neuvědomují, že se nachází v diskurzu umění. Jedná věc je, když vznikne divadelní tvar na základě určitého procesu a pak je tento výsledný tvar prezentován jako divadelní představení, tzn. že proces probíhá s cílem jevištní realizace – teatroterapie. Druhá stránka je, když v rámci dramaterapie vznikne nějaký výsledný tvar, který se ale už neprezentuje jako divadelní představení.² Probíhá před jiným publikem, v jiných prostorech. Oba dva procesy se mi líbí*

² Dramaterapii lze definovat jako záměrné použití dramatických/divadelních postupů pro dosažení terapeutického cíle symptomatické úlevy, duševní i fyzické integrace a osobního růstu. – the national Associatio for Drama Therapy ve Spojených státech. Valenta, M.: Dramaterapie. Praha: GRADA, 2007 s. 23.

a každý z nich má jiná úskalí a přednosti. Je ale důležité rozlišovat, kde je jejich hranice a v jakém kontextu pracujeme s lidmi s diagnózou. Myslím si, že hodně lidí vnímá tento rozdíl, ale buď máme radost, že se alespoň v této oblasti něco děje nebo se necháváme strhnout euforií dnes už tak známých pojmů jako je integrace či inkluze.

Kdy je divák svobodný?

K. B. – *Já jako divák se cítím svobodně ve chvíli, kdy mám možnost se rozhodnout; potřebuji mít na výběr, vycházet z možností. Jedna z nich je mé vědomí, že na pódiu stojí herci, kteří mají diagnózu, druhá je, že všechno, co se děje kolem nich – tedy samotná performance, má nějakou uměleckou hodnotu. Opět záleží v jakém kontextu na svobodu diváka nahlížím. V tomto případě je kontext divadelní představení, které vzniklo v rámci teatroterapie a tudíž více či méně vykazuje uměleckou stránku. Pokud je umělecká stránka druhotná až tak, že je úplně potlačena a dominuje jiná funkce – proces vzniku divadelního představení, jsem jako divák tlačena k tomu, aby můj potlesk k směřoval pouze k lidem s nějakou diagnózou. Tedy k jakési lítosti k nim. Nemám na mysli k soucítění, ale k lítosti a to je to poslední, co herci potřebují.*

M. D. – *Pro mě svoboda diváka přichází tehdy, když je poskytnut prostor. K tomu, aby se mohl vyjádřit, jestli se mu představení líbilo, nebo nelíbilo, dát mu prostor zatleskat, nebo nezatleskat, aniž by byl dotlačen k lítosti nad lidmi s diagnózou, pocitům vinný, když nezatleská, nebo jen málo. Aby divadelní zážitek, mezi hercem a divákem byl partnerský dialog. Kdy divák může říct, že to nebyl jeho šálek kávy, aniž by to znamenalo, že si neváží tvrdé práce a obrovské odvahy herce. Svobodu vidím za potleskem pro umělecký zážitek, ne za lítost nad lidmi s diagnózou.*

Co by se stalo, kdyby se představení hrála v profesionálních sálech?

M. D. – *Divadlo z Pasáže hraje svá představení v profesionálních sálech, a tak mám možnost sledovat, co se děje. Herci mají adekvátní podmínky a jsou na ně kladeny adekvátní nároky. Mají možnost poznat, co všechno obnáší divadelní práce, od oblékání kostýmů, po světelné zkoušky. S prostorem přichází i duch. Publikum, které chce zhlédnout tato představení je velmi různorodé. Nejsou to jen kamarádi, známí nebo lidé, kteří se pohybují v jedné sféře. Divadelní sál otevírá představení lidí s diagnózou široké veřejnosti.*

K. B. – *Domnívám se, že by se nestalo nic v negativní smyslu. I já si myslím, že takové divadelní prostory rozšíří publikum. Čím rozmanitější publikum, tím*

více pohledů na věc. Kolem lidí s drogovou závislostí jsou často vytvořeny jednostranné názory, většinou ty negativní. Nechci lidem vnucovat představu, že to tak není, chci jim dát na výběr. Mohou získat náhled na to, že s těmito lidmi mají stejné prožitky, přání, cíle nebo i stinné stránky osobnosti. S profesionálnějsími prostory vzroste i kvalita těchto představení a naopak. Pokud nebudou mít tyto představení určitou estetickou hodnotu, nedostanou se do těchto prostorů.

Z čeho máme strach, obavy při naší práci?

K. B. – *Dávám si pozor na své ambice. Jsou to takové narcistní pastičky. Jako terapeut, který pracuje s lidmi s drogovou závislostí jsem odpovědná za proces, jako režisér pak za výsledek tj. divadelní představení. K mé terapeutické práci patří mimo jiné vytvoření bezpečného prostoru, vlastní sebereflexe, ať už je to oblast přenosů, protipřenosů apod. K režijní práci posouvat věci jinam, dávat tomu procesu tvar. Je to výživný dialog, stejně jako to musí být dialog i pro lidi, s kterými pracuji. Možná, že právě to, že se klient stává i hercem, je pro něho sebeuzdravující. Může tak v onom herci hledat vnitřní zdroje, nacházet svou integritu. Čeho se bojím, na to si i dávám pozor.*

M. D. – *Lidé, kteří tvoří umělecký soubor tohoto divadla jsou lidé s mentálním postižením. Právě tato skutečnost je odlišuje od většinové populace, propůjčuje jim jinakost, odlišnost se všemi přednostmi a obtížemi. Tito lidé pracují, tvoří, vzdělávají se, snaží se v co největší míře žít samostatným životem. Jedna z mých úloh v procesu tvorby je postavit pomyslný komunikační most mezi hercem a režisérem. Formou cvičení, technik, tvořivých dílen máme šanci navazovat kontakt a spolupráci mezi tvůrci, režisérem a protagonisty - herce. Můj strach při této práci pramení především ze snahy najít balanc, jakousi harmonii mezi tvůrčími ambicemi, které divadelní metaforu, situaci i samotného aktéra, posouvají dále a mezi respektováním osobitého výrazu herce. Má oživlá obava by vypadala následovně. Při práci nenacházím balanc. Posouvám necitlivě hranici práce s herci daleko od středu. Kladu na herce velké nároky, protože chci uspokojit své ambice a nebo nedůvěřuji v jejich schopnosti, talentu, čímž nedávám hercům prostor k tvůrčímu i osobnostnímu rozvoji.*

Markéta Dulavová

Absolvovala magisterské studium speciální pedagogiky na Univerzitě Palackého v Olomouci. Od roku 2006 pracuje jako dramaterapeut v Divadle z Pasáže. Divadlo z Pasáže je profesionálním komunitním divadlem se stálým souborem lidí s mentálním postižením. Od roku 2009 pracuje také jako zdravotní klaun v Bánské Bystrici.

Kamila Boháčová

Absolvovala bakalářské studium speciální pedagogiky na Univerzitě Palackého v Olomouci. Od roku 2006 pracovala jako terapeut v TK Renarkon, kde se léčí lidé se závislosti na nealkoholových látkách. V současnosti v tomto zařízení pracuje jako externí pracovník.

Divadlo z Pasáže

Centrum pre komunitné divadlo
Horná strieborná 25
974 01 Banská Bystrica
tel./fax: +421 484 124 782
email: divadlo@divadlozpasaze.sk
www: <http://www.divadlozpasaze.sk>

TK Renarkon

739 12 Čeladná-Podolánky 383
tel. 558 684
www: tkrenarkon@seznam.cz